

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Ο Γραπτός λόγος στο Νηπιαγωγείο

Ενότητα 4: Γραμματισμός

Στελλάκης Νεκτάριος

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

ΤΕΕΑΠΗ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημείωμα αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών,

Στελλάκης Νεκτάριος 2014.

«Ο γραπτός λόγος στο Νηπιαγωγείο».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2014.

Διαθέσιμο από τη διαδικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/PN1481/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons, Αναφορά, Μη εμπορική χρήση, “Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 (1) ή μεταγενέστερη, Διεθνής έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων, π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα, κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο « σημείωμα χρήσης έργων τρίτων».

- Ως μη εμπορική ορίζεται η χρήση:
  - Που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από τη χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
  - Που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
  - Που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό ζητηθεί.

Διατήρηση σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- Το σημείωμα αναφοράς
- Το σημείωμα αδειοδότησης
- Τη διατήρηση διατήρησης σημειωμάτων
- Το σημείωμα χρήσης έργων τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σκοποί ενότητας

- Εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων: γραμματισμός, αλφαριθμητισμός, λειτουργικός και κριτικός γραμματισμός, πρακτικές γραμματισμού
- Εισαγωγή στον αναδυόμενο / πρώτο / φυσικό γραμματισμό
- Εισαγωγή στις πρόνοιες του ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος για τη διδασκαλία της γλώσσας στο νηπιαγωγείο

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ορίζοντας το γραμματισμό
2. Αναδυόμενος (emergent) / Πρώτος (early) / Φυσικός (natural) γραμματισμός
3. Παράγοντες που συνδέονται με την ανάπτυξη του γραμματισμού

Εισαγωγικές σκέψεις (1)

«Τόσο μεγάλη σημασία έχει η ανάπτυξη του παιδιού πριν ακόμη αρχίσει το σχολείο, που ο ρόλος του δασκάλου μπορεί να θεωρηθεί μόνο ως συμπληρωματικός της προόδου που έχει συντελεστεί στο σπίτι» (Butler & Clay, 1979: 7)

Εισαγωγικές σκέψεις (2)

Ο ασφαλέστερος δείκτης πρόβλεψης της σχολικής επίδοσης είναι οι γνώσεις γραμματισμού που τα παιδιά κατέχουν την ώρα που αρχίζουν το νηπιαγωγείο (Wells, 1990)

Εισαγωγικές σκέψεις (3)

Αναφορικά με την εκμάθηση της γραπτής γλώσσας «όλες οι μάχες κερδίζονται ή χάνονται πριν το παιδί αρχίσει τη συστηματική του εκπαίδευση στο δημοτικό σχολείο»

Παπούλια-Τζελέπη, Π.(1997)

Ορίζοντας το γραμματισμό (literacy) (1)

«...το να είναι κανείς εγγράμματος σημαίνει να μπορεί να κάνει χρήση των πιο επεξεργασμένων μορφών της γλώσσας που χρησιμοποιούνται στο γραπτό λόγο – και του συστήματος των κοινωνικών αξιών που τον συνοδεύουν» (Halliday, 1996: 340)

Ορίζοντας το γραμματισμό (literacy)

(2)

Χρησιμοποιούμε τον όρο γραμματισμό «για να αναφερθούμε ειδικότερα στη γραφή διακρίνοντάς την από την ομιλία: στις πρακτικές γραφής και ανάγνωσης, στις μορφές της γλώσσας και στους τρόπους νοηματοδότησης, που τυπικά συνδέονται με αυτές» (Halliday, 1996: 341)

Η πορεία προς την εγγράμματη συμπεριφορά συνεπάγεται διαδικασίες αναπλασίωσης (recontextualization processes) των πολιτισμικών εργαλείων και αποτελεί αναπόφευκτα μέρος της μάθησης για τους κοινωνικούς και ιδεολογικούς κόσμους και τις σχέσεις και τις εμπειρίες που αυτοί περικλείουν.

Από αυτή την άποψη, ο γραμματισμός είναι μια κοινωνική διαδικασία που αφορά τον επιτυχή χειρισμό των συμβολικών εργαλείων, με σκοπό την αποτελεσματικότητα στην κοινωνική ζωή του ατόμου (ενδ. Dyson, 2001).

Συμπερασματικά

Γραμματισμός είναι η ικανότητα να χρησιμοποιείς με επάρκεια και κριτικό αναστοχασμό το γραπτό λόγο.

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση ο όρος αναφέρεται στη μετάβαση από την κοινή (καθημερινή) στην μη κοινή (συστηματική, εξειδικευμένη, αφηρημένη, επιστημονική) γνώση η οποία καθίσταται δυνατή μόνο μέσα από την **εκπαιδευτική διαμεσολάβηση** στο σχολείο, το οποίο αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο συστηματικών και στοχοθετημένων πρακτικών και συμβάντων γραμματισμού.

Η ανάπτυξή του δεν περιορίζεται στην κατάκτηση επιμέρους εννοιών, ικανοτήτων ή διαδικασιών που κατακτώνται μέσω τυπικής διδασκαλίας, αλλά είναι περισσότερο το αποτέλεσμα της πολιτισμικής ενσωμάτωσης στον τρόπο που μια κοινωνία σκέφτεται και οργανώνεται (Diaz & Makin, 2002)

Γραμματισμός είναι μια διαδικασία προς την απόκτηση κριτικής κοινωνικής και πολιτικής συνειδητοποίησης, η οποία εστιάζει περισσότερο στην «ανάγνωση του κόσμου» (“world”) παρά την ανάγνωση της «λέξης» (“word”) (Freire, 1973, Freire & Macedo, 1987)

«Γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να διαβάζει και να χρησιμοποιεί γραπτές πληροφορίες καθώς και να γράφει κατάλληλα, σε ποικιλία συμφραζομένων.

Ο γραμματισμός χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη της γνώσης και της κατανόησης, την επίτευξη προσωπικής ανάπτυξης και την αποτελεσματική λειτουργία στην κοινωνία μας. Ο γραμματισμός περιλαμβάνει επίσης την αναγνώριση των αριθμών και των βασικών μαθηματικών συμβόλων, καθώς και των συμβόλων που υπάρχουν στα κείμενα.

Ο γραμματισμός περιλαμβάνει την ενσωμάτωση της ομιλίας, της ακρόασης, της κριτικής σκέψης στην ανάγνωση και την γραφή. Ο λειτουργικός γραμματισμός έχει στόχους, είναι ελαστικός και δυναμικός και συνεχίζει να αναπτύσσεται καθόλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου.»

(Australian Language and Literacy Policy (1991: 9)

Η Διδασκαλία της Ανάγνωσης στην Ευρώπη:

Πλαίσια, Πολιτικές και Πρακτικές (2011) (1)

...ο **αναγνωστικός γραμματισμός (reading literacy)** ορίζεται ως η συνολική κλίση κατανόησης, χρήσης και κριτικής σκέψης πάνω σε γραπτές γλωσσικές μορφές με σκοπό την επίτευξη προσωπικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης.

Η Διδασκαλία της Ανάγνωσης στην Ευρώπη: Πλαίσια, Πολιτικές και Πρακτικές (2011) (2)

Αυτό υπερβαίνει τις γνωστικές συνιστώσες της ανάγνωσης (δηλαδή την αποκωδικοποίηση λέξεων και την κατανόηση γραπτών κειμένων) και φθάνει σε άλλες πτυχές οι οποίες σχετίζονται με την ύπαρξη κινήτρων και την εμβάθυνση γραπτών θεματολογιών. Αυτό ευθυγραμμίζεται με τον ορισμό του Pierre (1992) ο οποίος περιγράφει τον γραμματισμό ως τη 'σχέση την οποία αποκαθιστά ένα άτομο με τον γραπτό κόσμο'.

**Η Διδασκαλία της Ανάγνωσης στην Ευρώπη:
Πλαίσια, Πολιτικές και Πρακτικές (2011) (3)**

**Ο όρος ‘αναγνωστικός γραμματισμός’
ενσωματώνει μια διάκριση μεταξύ του ‘είμαι σε
θέση να διαβάζω’ και του ‘είμαι αναγνώστης’.**

Σε ένα σχολικό πλαίσιο, οι μαθητές που έχουν εμβαθύνει στον αναγνωστικό γραμματισμό έχουν μάθει να διαβάζουν και έχουν ευχέρεια στην 'ανάγνωση για τη μάθηση'.

Από πλευράς διδασκόντων, η παροχή στους μαθητές της δυνατότητας ευχέρειας στον αναγνωστικό γραμματισμό συνεπάγεται την διαμόρφωση διαφόρων διαδικασιών και δραστηριοτήτων οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε διάφορα επίπεδα εξέλιξης και εμπεριέχουν τη διδασκαλία του τρόπου με τον οποίο οι μαθητές μαθαίνουν να διαβάζουν και να αναπτύσσουν τις αναγνωστικές τους δεξιότητες.

Ο σκοπός της διδασκαλίας της γλώσσας στο νηπιαγωγείο

Αναλυτικό πρόγραμμα:

«τονίζεται ιδιαίτερα ο σημαντικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει το Νηπιαγωγείο στην πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, η οποία στις μικρές ηλικίες συνδέεται κατά κύριο λόγο με την έλλειψη εξοικείωσης του παιδιού με εκφάνσεις της γλώσσας που έχουν σχέση με το γραπτό λόγο. Και αυτό, όπως είναι γνωστό, αφορά περισσότερο τα παιδιά που προέρχονται από μη προνομιούχα παιδαγωγικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα θεωρούμε ότι μπορεί να συμβάλει σε μια προοπτική καλύτερης προετοιμασίας των παιδιών για την ένταξή τους σε μια κοινωνία γραπτής επικοινωνίας, όπως η σημερινή» (ΔΕΠΠΣ για το νηπιαγωγείο, 2001: 587)

Η μελέτη καλύπτει τα διάφορα στάδια διδασκαλίας της ανάγνωσης, από το **στάδιο του αναδυόμενου γραμματισμού** μέχρι τη στιγμή που οι μαθητές χρησιμοποιούν τις ικανότητες ανάγνωσης για την εκμάθηση και άλλων δεξιοτήτων.

Στο σχολείο, η εν λόγω διδασκαλία ξεκινά με την διδασκαλία της ανάγνωσης στο επίπεδο της προσχολικής ηλικίας (ISCED 0) και συνεχίζεται μέχρι το επίπεδο κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ISCED 2) όταν οι μαθητές βρίσκονται σε ηλικία μεταξύ 14 και 16 ετών στις περισσότερες χώρες. Τότε ακριβώς θεωρείται ότι οι δεξιότητες ανάγνωσης έχουν πλήρως αποκτηθεί και σταθεροποιηθεί. (σελ. 7)

Γραμματισμός

Είμαι σε θέση να διαβάζω		Είμαι αναγνώστης
Μπορώ να (από) κωδικοποιώ	Κατανοώ το περιεχόμενο	Είμαι σε θέση να βρω και να χρησιμοποιήσω γραπτές πληροφορίες Μου αρέσει να διαβάζω

(εγ)γραμματισμός $\neq$ αλφαριθμητισμός

Teaching Reading in Europe: Contexts, Policies and Practices (2011). Eurydice: Brussels

Ο όρος γραμματισμός αναφέρεται σε μια διαδικασία κι όχι σε κάποιες γνώσεις ή δεξιότητες.

Αναλυτικότερα:

- Γραφή (σύνθεση κειμένων) και ανάγνωση (κατανόηση κειμένων)
- ακρόαση
- ομιλία
- θέαση (κατανόηση οπτικών μηνυμάτων)
- κριτική σκέψη

Πολυγραμματισμοί

Προβληματισμός

- Το αναλυτικό πρόγραμμα υιοθετεί ως οπτική τον «**αναδυόμενο γραμματισμό**»; (Τάφα, 2001, Χατζησαββίδης, 2002, Γιαννικοπούλου, 2002)
- Ο αναδυόμενος γραμματισμός **εστιάζει στην άτυπη μάθηση** που πραγματοποιείται στο πλαίσιο καθημερινών αυθεντικών δράσεων στο κοινωνικό περιβάλλον (π.χ. οικογένεια) ή στο νηπιαγωγείο

Ερωτήματα (1)

Γραμματισμός ή (πολύ)-γραμματισμοί ;

Ο όρος γραμματισμός ως κοινωνική πρακτική αναφέρεται στις διαδικασίες κατάκτησης της γνώσης και των πολιτισμικών εργαλείων που επιτρέπουν την πρόσληψη και τη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Στον πυρήνα του βρίσκεται η πρόσκτηση της γραπτής γλώσσας, η οποία είναι προαπαιτούμενο για τη συμμετοχή στον κόσμο της γνώσης και του πολιτισμού (ενδ. Hasan, 1996).

Ερωτήματα (2)

Πώς, γιατί και σε ποια πλαίσια χρησιμοποιούνται οι όροι: λειτουργικός γραμματισμός (functional literacy), κριτικός γραμματισμός (critical literacy), πολιτισμικός γραμματισμός, (cultural literacy), τεχνολογικός γραμματισμός (computer literacy), μιντιακός γραμματισμός (media literacy), οικονομικός γραμματισμός (financial literacy), περιβαλλοντικός γραμματισμός (environmental literacy), συναισθηματικός γραμματισμός (emotional literacy) ή ακόμη “game literacy”, “health literacy”, “employment literacy” κ.ά.

> Ποιοι από τους παραπάνω όρους αναφέρονται σε επιμέρους δεξιότητες και ποιοι μπορεί να θεωρηθούν ότι τονίζουν όψεις του γραμματισμού;

> Ο λειτουργικός και ο κριτικός γραμματισμός ως συζευκτική επιλογή.

Ερωτήματα (3)

- Ποιες είναι αυτές οι «**εκφάνσεις της γλώσσας που έχουν σχέση με το γραπτό λόγο**»;
- Με ποιες πρακτικές πραγματώνεται αυτή η εξοικείωση; (Τι διδάσκουμε;)
- Η λέξη «εξοικείωση» σχετίζεται και **πώς** με τη διδασκαλία;
- Ποιος είναι ο ρόλος της/του νηπιαγωγού;
Διαφέρει από αυτόν του δασκάλου και σε τι;
  - > Ενδιάμεσος του γραμματισμού

Σχετική βιβλιογραφία

Wolf, M. (2007). *Ο Προυστ και το καλαμάρι. Πώς ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάσει*. Αθήνα: Πατάκης [κεφ. 4]

Barton, D. (2009). *Εγγραμματισμός: Εισαγωγή στην οικολογία της γραπτής γλώσσας*. Αθήνα: Παπαζήσης [κεφ. 9 & 10]

Τάφα, Ε. & Μανωλίτσης, Γ. (2009). *Αναδυόμενος Γραμματισμός: Έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Πεδίο.

Sulzby, E. (1989). Assessment of writing and of children's language while writing. Στο L. Morrow & J. Smith (Επιμ.). *The role of assessment and measurement in early literacy instruction, 83-109*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Zygouris-Coe, V. (2001). *Emergent literacy*. Orlando, FL: Florida Literacy and Reading Excellence Center

Τέλος Ενότητας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης